

ВКЛУЧЕНОСТА НА ДЕЦАТА ОД РОМСКА НАЦИОНАЛНОСТ ВО ПРЕДУЧИЛИШНИТЕ УСТАНОВИ

М-р Јадранка Бочварова, Д-р Деспина Сивевска, М-р Оливер Цацков
Факултет за образовни науки,
Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Македонија

Апстракт

Предучилишните установи, и покрај својот незадолжителен карактер, се од голема вредност и значење како за самиот поединец, така и за развојот на општеството во целина. Обезбедувањето на правилен и квалитетен ран детски развој, развој на интелигенцијата и социјалните вештини, стекнување на навики и желба за збогатување на знаењето се само некои од придобивките од посетата на предучилишната установа. Овие придобивки се одлучувачки и важни во понатамошниот развој на поединецот и на самото општество.

Предучилишното воспитание и образование е значајно и потребно како за мнозинските, така и за малцинските групи во општеството. Ромите како малцинството во нашето општество, како припадници на ранливите групи, треба да бидат подеднакво опфатени и прифатени во предучилишните установи.

Во трудот посветуваме внимание на вклученоста на децата од ромска националност во детските градинки во Република Македонија, со посебен осврт на детските градинки во Штип. Во февруари 2013 година спроведовме истражување, во кое беа опфатени 28 воспитувачи од двете градинки во Штип, во чии групи има вклучено и ромски деца. Истражувањето ги испитува мислењата на воспитувачите за три аспекти од вклученоста на ромските деца во детските градинки во Штип, и тоа: соработка и комуникација меѓу македонските и ромските деца во детската градинка, улога и активност на воспитувачот во функција на подобрување на соработката меѓу двете групи на деца и обуки и оспособување на воспитувачот за активно вклучување на ромските деца во групата со македонски деца во детската градинка.

Клучни зборови: *детска градинка, ромски деца, вклученост, Република Македонија*

Покрај семејството, прва и една од позначајните институционални форми на згрижување и вклучување на децата во воспитно-образовниот процес е предучилишната установа. Преучилишните институции се првата алка во систематското воспитување на децата. Планско организираното предучилишно воспитание и образование влијае на детскиот развој насочувајќи го развојот на особините на личноста, творештво, креативност, интереси, способности, самодоверба, самостојност и самоиницијативност.

Ваквата правилна насоченост е од особена важност за формирањето слика за себе, преку која се поставуваат и основите за понатамошен развој на особините на личноста преку кои се формираат атрибутите: креативен, хуман, слободен. Постојат бројни истражувања кои го потврдуваат податокот дека децата кои се опфатени со предучилишна установа поуспешно се прилагодуваат во училиште, имаат побогато социјално, емоционално и социјално искуство, различни интереси, склоности, творечки способности, позитивни навики и умења.

Имајќи ги предвид придобивките од вклученоста на децата од оваа возраст во предучилишните институции треба да се работи и на планот на поголема вклученост на децата од ромска националност во предучилишните установи.

Моменталната состојба на Ромите покажува дека, и покрај големите заложби, се уште постои дискриминаторски став кон нив во сите домени на живеење, па и во

образованието, како и нивна мала вклученост и активно учество во воспитно-образовниот процес на сите нивоа.

Недостатокот на образование е последица, а истовремено и причина за тешката материјална положба, зголемената сиромаштија на Ромите. Сиромашните семејства со бројни деца не можат материјално да го издржат школувањето на своите деца и со тоа сиромаштвото се пренесува и на следните генерации (Кojić, Markov, 2011; Ѓигић, Г; Министерство за труд и социјална политика, 2010).

Податоците говорат дека постојат голем број на ромски деца од предучилишна возраст кои не се вклучени во институционалните и вонинституционалните образовни програми. Во голем број на случаи, децата не го добиваат потребното и квалитетно семејно воспитание. Чести се случаите кога за време на работната ангажираност на родителите, децата не се згрижени или грижата ја имаат преземено нивните поголеми браќа и сестри, немаат играчки и соодветни дидактички средства. Како ќе го започнат процесот на школување самите деца, какво место ќе заземат во училиштето, во групата на врсници... многу зависи од степенот на подготвеност на детето за започнување на школувањето, со колкаво ниво на знаење влегува детето, дали и колку го познава јазикот на средината. Честопати, кај ромските деца оваа подготвеност и знаење се на многу ниско ниво, така што тоа е и причина ромските деца да не го започнат школувањето или да го започнат во нерамноправна позиција во однос на другите деца (Ministarstvo prosvete i sporta republike Srbije, 2003).

Неадекватната подготовка на ромските деца за поаѓање на училиште резултира и со нивна ниска појдовна основа и лоши резултати во совладувањето на наставниот план и програм. Сето тоа влијае и на создавањето и еден вид одбивност кон училиштето и спречување на секој нивен можен напредок во процесот на школување. Од друга страна и самите родители на ромските деца образованието на своите деца не го препознаваат како средство за бегство од сиромаштијата и неретко и самите влијаат, посредно или непосредно, на одлуката за нивното напуштање на школувањето.

Од тие причини во нашата држава се направени големи заложби и промени во Законот за предучилишно образование со цел поголема вклученост на овие деца во образовниот систем. Во 2006 година, Министерството за труд и социјална политика, поддржано од Ромскиот образовен фонд и УНИЦЕФ, а во соработка со локалните невладини организации, започна со спроведување на проектот: Инклузија на деца Роми во јавни предучилишни установи (детски градинки). Ова беше обид за поддршка на инклузијата и интеграцијата на децата Роми на возраст од 4–5 (6) години во детските градинки, со што ќе се олесни нивната инклузија во основните училишта. Првично спроведен во 15 јавни предучилишни установи (детски градинки), кои добија играчки и други дидактички материјали за нивно учество во проектот, проектот исто така вклучи 15 негуватели Роми кои работеа директно со децата, а 35 негуватели беа обучени да ги поттикнат личните способности на децата Роми и да им помогнат да се спротивстават на пристрасностите и предрасудите кон Ромите (Еминова, Јанева, и Петрова-Бешка, 2012. стр. 78).

За целите на нашето истражување направивме еден преглед на вклученоста на ромските деца во предучилишниот систем во последните неколку години.

Број на деца од ромската етничка заедница згрижени во детските градинки – состојба во Република Македонија

Податоците до кои дојдовме за бројот на деца во детските градинки говорат дека во периодот од 2006 до 2011 година има благо зголемување во вкупниот број на деца кои се згрижени во детските градинки. Зголемување бележи и бројот на деца од

ромската етничка заедница кои во периодот 2008 до 2011 година се згрижени во детските градинки. Овие податоци се прикажани во табела бр.1.

Табела бр. 1. Број на деца во јавните установи за згрижување и воспитание во РМ

Година	Вкупно јавни установи за згрижување и воспитание на деца – детски градинки во РМ	Вкупно деца	Вкупно деца – припадници на ромската етничка заедница во јавните установи за згрижување и воспитание во РМ	% на деца од ромската етничка заедница згрижени во ДГ во однос на вкупниот број на деца згрижени во ДГ во РМ
2006	51	21 525	/	/
2007	51	20 564	/	/
2008	51	21 711	284	1,31%
2009	52	22 213	364	1,64%
2010	54	23 157	304	1,31%
2011	54	25 056	501	1,99%

Извор: ДЗС

Анализата на податоците за родени деца од ромската етничка заедница во 2008 и 2009 година и на податоците за бројот на ромски деца во РМ кои посетуваат детска градинка во 2011 година, покажува мала процентуална застапеност на ромските деца во градинките. Податоците се прикажани во табела бр.2.

Табела бр. 2. Процент на ромски деца, родени 2008/2009 кои посетуваат детска градина во 2011

Година	Број на родени деца од ромска етничка заедница во РМ ¹	% на деца што одат во ДГ во 2011г од бројот на ромски деца родени во 2008/2009 г. во РМ
2008	1 591*	31,49%
2009	1 784*	28,1%

Извор: ДЗС

Податоците во табела бр. 3 говорат дека најголем број на ромски деца во РМ во периодот од 2009 до 2011 година се згрижени во големата група, а најмал број во јаслите. Тоа покажува дека во најголем дел ромските деца подоцна, во поголемите години, се приклучуваат во детските градинки.

Табела бр.3. Број на ромски деца вклучени во детските градинки во РМ

Број на деца од ромска етничка заедница	2009	2010	2011
Јасли	28	26	21
Градинки - мала група	55	39	75
Градинки - средна група	63	46	82
Градинки - голема група	196	182	316

Извор: ДЗС

Методологија на работа

Во трудот се обидовме да го утврдиме мислењето на воспитувачите за вклученоста на ромските деца во воспитно-образовната активност во градинката. Истражувањето го спроведовме во две градинки во општина Штип. Примеркот на истражување опфаќаше 28 воспитувачи (16 од ДГ „Вера Циривири Трена“ и 12 од ДГ „Астибо“)². На воспитувачите им беа поделени прашалници каде требаше да дадат податоци за бројот на ромски и македонски деца во нивната група, времетраењето на

¹ *или еден или двајца од родителите се роми

² Голема благодарност за ангажманот на стручните служби и воспитувачите во ДГ „Вера Циривири Трена“ и ДГ „Астибо“ Штип во реализацијата на истражувањето.

престојот на двете групи на деца, како и за распоредот на децата во занималната. Воспитувачите требаше да дадат свое мислење и за комуникацијата и соработката меѓу децата и за посетувањето на обуки и потребата од воведување на обуки за вклучување на ромските деца во воспитно-образовниот процес.

Со оглед на поставеноста на целите на истражувањето, резултатите до кои дојдовме за подобра прегледност беа поделени во неколку целини.

1. Соработка и комуникација меѓу македонските и ромските деца во детската градинка

Доколку се инвестира во раниот детски развој – од раѓање, па се до пет години, може многу да се постигне. Тоа е решение за подобро образование и подобри резултати во здравството, помалку криминал и глад и поголем економски просперитет. - Џејмс Хекман професор на Универзитетот во Чикаго, Добитник на Нобелова награда (Фондација за образовни и културни иницијативи „Чекор по чекор“, 2009, стр. 11)

Вклучувањето на што поголем број на деца во предучилишните установи е од општо добро како за самите деца, така и за општеството во целина. Со самото вклучување на децата во предучилишните установи се намалува веројатноста децата предвреме да го напуштат своето образование, односно се подигнува квалитетот и вертикалната мобилност на генерациите во образовниот систем (Киранџиска, С. и др., 2005). Во мисијата на програмата за развој на предучилишното воспитание и образование 2005-2015 е истакнато дека е потребно максимално да се опфатат децата од ранливите групи, меѓу кои и ромските деца, во различните форми на предучилишното воспитание. Со прашањата кои ги наведовме подолу во трудот сакаме да ја покажеме состојбата во однос на опфатеноста на ромските деца во детските градинки во Штип.

Резултатите од нашиот примерок покажаа мала застапеност на ромските деца во предучилишните установи. Малата застапеност на ромските деца во групите се гледа оттаму што во 19 групи има само по едно дете од ромска националност, во 6 групи – две ромски деца, во 1 група три, а во 1 група четири деца.

Во однос на континуираниот престој во детските градинки резултатите покажаа дека децата од двете групи (македонци, роми) во најголем процент присуствуваат без прекин во детската градинка. 96,43% од воспитувачите истакнуваат дека македонските деца без прекин престојуваат во групата, а 82,14% истакнале дека ромските деца во нивната група престојуваат без прекин.

Владеењето на македонскиот јазик од страна на ромските деца е од големо значење за поуспешно вклучување во градинките, како во однос на соработката со воспитувачот, така и во соработката со своите врстници. Кај половина (50%) од испитаните воспитувачи ромските деца одлично го познаваат македонскиот јазик, кај 42,86% делумно, а кај 7,14% од воспитувачите ромските деца не го познаваат македонскиот јазик. Добиените податоци укажуваат дека познавањето на македонскиот јазик од страна на ромските деца не е од пресудно значење за нивната мала вклученост во детската градинка.

1.1 Распоред на децата во занималната

Позитивно е да се истакне дека нема поделеност на децата во однос на националноста, од страна на воспитувачот. Од добиените резултати е евидентно дека во занималните, децата од различна националност сакаат да се дружат меѓусебно, не бирајќи со кој ќе седат на иста маса (92,86%).

Во однос на распоредот на седење во занималните, резултатите покажаа дека во најголем број на случаи (71,43%) самите деца го прават распоредот на седење во занималната.

Може да се забележи дека кога децата имаат можност да изберат со кого да седат, тие најчесто одбираат да седат со оние деца со кои најмногу се дружат, а тоа можат да бидат и деца кои не се од истата националност, кај 89,29% од воспитувачите. Кај мал процент на воспитувачи 7,14% децата изборот најчесто го прават на деца со кои најмногу се дружат, а во исто време тоа се деца од иста националност како и нив. За една група немаме одговор во однос на ова прашање.

1.2 Комуникација и соработка меѓу децата

Во однос на комуникацијата и соработката меѓу децата од двете групи, воспитувачките одговорија дека за време на насочените активности тие меѓусебно добро соработуваат во сите групи. Кај 60,71% од воспитувачите соработката меѓу децата е без иницијатива на самиот воспитувач, а кај 35,71% од воспитувачите соработката меѓу двете групи на деца е на иницијатива на воспитувачот, иако и без таа иницијатива тие добро соработуваат.

За време на спонтаните игри децата не прават поделби со кого ќе играат, а со кого нема да играат во однос на националноста на која припаѓаат. Тоа го покажаа и ставовите па поголем дел од воспитувачите (96,43%) кои истакнаат дека за време на игра децата преферираат и одбираат да играат со оние деца со кои најмногу се дружат, а тоа можат да бидат и деца кои не се од истата националност.

Во однос на прашањето за подобрувањето на комуникацијата и соработката меѓу децата од двете етнички заедници се покажа дека поголемиот дел од воспитувачите (78,57%) сами се обидуваат да ја зголемат комуникацијата и соработката меѓу децата од различна националност, 10,71% од воспитувачите не се обидуваат сами да ја зголемат комуникацијата и соработката меѓу децата од различна националност, а 10,71% од воспитувачите немаат дадено одговор на ова прашање.

Од наставниците беше побарано да дадат свое мислење за тоа како тие сами ја поттикнуваат комуникацијата и соработката меѓу децата од различна националност, при што ги добивме следниве одговори (*некои од одговорите на воспитувачите*):

Преку слободни активности (игри) и задолжителни активности како децата би ја доживеале градинката како средина каде сите имаат еднакви можности да се вклучат во животот и работата, без оглед на национална припадност, културно потекло, телесна полова или психичка конституција.

Со разговори дека сите деца се исти без разлика на бојата на кожата, имотната состојба, националност и др.

Со меѓусебна соработка и зближување за време на игрите.

Соработувам со децата, ја следам нивната комуникација и ги мотивирам заеднички да играат во сите иницијативи и активности.

Ги вклучувам во сите активности, учествуваат во одбележување на наши христијански празници и се трудам да комуницираат постојано со сите деца.

Во играта добива водечка улога, кога ги празнуваме празниците секогаш ги објаснуваме и ромските празници.

Подеднакво вклучување во сите видови на активности поврзани со воспитно-образовната работа во групата.

Заеднички активности, дежурства, за сите останати потреби во занималната кои не се поврзани со насочените активности.

2. Улога и активност на воспитувачот во функција на подобрување на соработката меѓу двете групи на деца

Воспитувачот има голема улога во поттикнувањето на комуникацијата и соработката меѓу децата од двете националности. Од сите добиени одговори 89,29%, обидите на воспитувачите во подобрување на комуникацијата и соработката меѓу децата од различна националност бележат позитивни резултати, децата и подоцна сами избираат да другаруваат со сите деца без разлика на нивната национална припадност. 10,71% од воспитувачите немаат дадено одговор на ова прашање.

Одговорите на воспитувачите покажуваат дека децата од двете националности сакаат меѓусебно да комуницираат и да се дружат. Во прилог на тоа говорат и добиените одговори, дека ромските деца сакаат да се дружат со македонските деца (92,86%) и од друга страна и македонските деца сакаат да се дружат со ромските деца (96,43%).

3. Обуки и оспособување на воспитувачот за активно вклучување на ромските деца во групата со македонски деца во детската градинка

Законски, во принцип воспитувачите во предучилишните установи се должни да присуствуваат на семинари и други форми на стручна обука за наставници кои се однесуваат на нивниот професионален развој.

Потребата од обуки на воспитувачите за запознавање и вклучување успешно на ромските деца во градинките ја нагласуваат бројни автори.

Мирослава Којић и Загорка Марков, во својот труд *Romska deca u vrtiću - korak u suzbijanju socijalne distance prema Romima*, меѓу препораките кои се однесуваат на подобрување на образовното ниво и статусот на ромските деца ја наведуваат и препораката за перманентна едукација на воспитувачите и учителите преку семинари, стручни и научни собири, со цел стекнување знаење за Ромите, како и дополнителна едукација на воспитувачите и учителите која ќе придонесе за поголема отвореност и толерантност кон ромските деца.

Резултатите кои ги добивме говорат дека сосема мал дел од анкетираниите воспитувачи (10,71%) имаат посетувано некаква обука за вклучување на ромските деца во воспитно-образовниот процес. Меѓутоа, истовремено забележавме и дека постои поделено мислење меѓу нив во однос на потребата од вакви обуки (42,86% сметаат дека има потреба од овој тип на обуки, а 42,86% сметаат дека нема потреба од обуки за вклучување на ромските деца во воспитно-образовниот процес).

Во однос на прашањето за тоа кој одлучува кои воспитувачите ќе присуствуваат на тие обуки, воспитувачите одговориле дека во најголем број од случаите директорот одлучува (67,86%), додека 28,57% од нив немаат одговорено на ова прашање.

Следно прашање кое ни се наметна е *Кој ги организира ваквите обуките?* Добиените одговори покажаа поделеност во мислењето на воспитувачите. Некои од нив сметаат дека тоа е должност на државата и Бирото за развој на образованието, додека дел од нив сметаат дека тоа треба да биде реализирано од страна на невладиниот сектор. Тоа може да се должи на тоа што како организатор на обуки (од било кој тип) истовремено се јавува и државата, и невладините организации, а понекогаш тоа се реализира и на иницијатива на самата градинка.

Заклучок

Трудот покажува високо ниво на соработка и комуникација меѓу македонските и ромските деца, како и недискриминаторна поставеност на воспитувачите кон ромските деца. Со овие податоци го негираме присуството во предучилишните установи на онаа често евидентирана состојба, во повисоките нивоа на образование, кога има

сместување на ромските деца во последната клупа во училиштето, избегнување на оваа група на деца од страна на нивните врстници и дискриминаторски однос на наставниците кон ромските деца. Оттука можеме да кажеме дека причините за исклученост и непочитување на ромските деца треба да се бараат и испитаат во рамки на основното и понатамошното образование.

Она на што треба да се посвети внимание во предучилишните установи е зголемување на бројот на ромски деца во групите. Правци во кои треба да се насочиме се: соработка меѓу воспитувачите и родителите на ромските деца, односно од една страна посебна едукација на родителите на ромските деца за значењето и вредноста на предучилишната установа во животот на детето, а од друга страна запознавање на воспитувачите со проблемите-пречки кои ги имаат родителите на ромските деца кога станува збор за вклучување на овие деца во градинки. Многу важно е и преставување на овие пречки како јавен проблем се со цел негово решавање и создавање на клима за успешно вклучување на ромските деца во градинката. Подобрување на нивото на познавање на македонскиот јазик кај ромските деца е друг проблем кој треба да се реши. Слабост која ја воочивме е и недоволната обученост на воспитувачите кога станува збор за вклучување на ромските деца во воспитно-образовниот процес. Потребно е поголема едукација на воспитувачите во оваа насока и потребно е да се развие свеста кај воспитувачите за значењето на овие обуки.

Користена литература

Државен завод за статистика на Република македонија. (2008). *Јавни установи за згрижување и воспитание на деца-детски градинки, 2007*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Државен завод за статистика на Република македонија. (2009). *Јавни установи за згрижување и воспитание на деца-детски градинки, 2008*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Државен завод за статистика на Република Македонија. (2010). *Јавни установи за згрижување и воспитание на деца – детски градинки, 2009*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Државен завод за статистика на Република Македонија. (2011). *Јавни установи за згрижување и воспитание на деца – детски градинки, 2010*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Државен завод за статистика на Република Македонија. (2012). *Јавни установи за згрижување и воспитание на деца – детски градинки, 2011*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Државен завод за статистика на Република Македонија. (2009). *Природно движење на населението, 2008*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Државен завод за статистика на Република Македонија. (2010). *Природно движење на населението, 2009*. Скопје: Државен завод за статистика на РМ.

Еминова, Е., Јанева, Н., и Петрова-Бешка, В.(2012). *Инклузија на Ромите во раното детство. Македонски извештај*. Будимпешта: Ромски образовен фонд.

Фондација за образовни и културни иницијативи „Чекор по чекор“ (2009). *Компетентни учители за XXI век*. Македонија: Фондација за образовни и културни иницијативи „Чекор по чекор“.

Киранциска, С. и др. (2005). *Нацрт-програма за развој на предучилишното воспитание и образование. Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи*. 67-97.

Кojić, M., & Markov, Z. (2011). *Romska deca u vrtiću - korak u suzbijanju socijalne distance prema Romima. Socijalna misao*, 18(4), 131-139.

Коић, М. & Марков, З. (2012). Педагошка подршка ромском детету у вртићу – Корак ка побољшању положаја рома. *Наше стварање*, 11,451-460.

MINISTARSTVO PROSVETE I SPORTA REPUBLIKE SRBIJE (2003). *PREDLOG STRATEGIJE UNAPREĐIVANJA OBRAZOVANJA ROMA U REPUBLICI SRBIJI*. Преземено на 5 Февруари 2013 г. од http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/str-improv-roma-educ-rep-ser-yug-srb-ser-t02.pdf

Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија. (2005). *Стратегија за Ромите во Република Македонија*. Преземено на 22 Февруари 2013 г од http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_romi.pdf

Министерство за труд и социјална политика. (2010). *Анализа за состојбата и намалувањето на ромските девојчиња и момчиња во образовниот процес во Република Македонија*. Преземено на 22.02.2013г. од

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/analiza_obrazovanie_romi.pdf

OPŠTINA PIROT SKUPŠTINA OPŠTINE PIROT REPUBLIKA SRBIJA (2007). *STRATEGIJA ZA UNAPREĐENJE INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA ROMSKE I DRUGE MARGINALIZOVANE DECE U OPŠTINI PIROT*. Pirot: KIC „PRALIPE“ Pirot.

ПРОГРАМА за развој на заштитата на децата за 2011 година. Преземено на 4 Февруари 2013 од http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Programa_detska_2011.pdf

Srdić, V. (2010). Inkluzivno obrazovanje u mikrosistemu - saradnja predškolske ustanove i romske porodice. *Pedagogija*, 65(1), 18-25

Џонстон, К. (2010). *Инклузивното образование во рамките на „Училиште по мерка на детето. Резултати и препораки од студијата за Македонија*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Тигић, Г. *ПОЛОЖАЈ РОМА - ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЕ*. Преземено на 22 Февруари 2013 г. од <http://www.inkluzija.org/biblioteka/polozajRoma.pdf>

INCLUSION OF ROMA CHILDREN IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS

M.Sc. Jadranka Vocvarova, PhD Despina Sivevska, M.Sc. Oliver Cackov
Faculty of educational science
University “Goce Delcev” Stip, Macedonia

Abstract

Despite it's an obligatory nature, preschool institutions are of great value and importance as for the individual and for the development of society as a whole. The provision of correct and high quality early childhood development, intelligence and social skills, acquire habits and desire for enrichment of knowledge are just some of the benefits of visiting pre-school institution. These benefits are crucial and important in the further development of the individual and of the society itself.

Preschool education is important and necessary for majority and minority groups in society. Roma as a minority in our society and as members of vulnerable groups should be equally included and accepted in preschool institutions.

In this paper special attention is paid to the inclusion of Roma children in kindergartens in Macedonia, with special attention to kindergartens in Stip. In February 2013 a survey was conducted, which included 28 preschool teachers from two kindergartens in Stip, in which groups are included Roma children also. The survey examined the opinions of educators for three aspects of the inclusion of Roma children in kindergartens in Stip: cooperation and communication between Macedonian and Roma children in kindergarten, the educator's role and the activities in order to improve the cooperation between the two groups children and educator training and qualification for active involvement of Roma children in the group with the Macedonian children in kindergarten.

Key words: kindergarten, Roma children, inclusion, Republic of Macedonia.